

O POSIBILĂ INTERPRETARE A EMINESCIENEI ȘI DACĂ

LIVIU PETRU BERCEA
Universitatea „Drăgan”, Lugoj

Cuvinte-cheie: *eminescian, text, iubire, natură, corespondență*

Un teoretician al stilisticii (Helmut Hatzfeld) enunța, în urmă cu mai bine de jumătate de veac, la primul Congres de Dialectologie din Elveția, o condiție care se cere respectată pentru a-l apropia pe cercetător și pe cititor de textul poetic, anume că „pentru a face analiza organică a unei opere, trebuie pornit de la conținutul său, de la dominantă sa semantică cel puțin, de la ideea sa fundamentală, în măsura în care e perceptibilă de la prima vedere...” (v. studiul dens de sugestii *Questions disputables de la stylistique*, în vol. **Communications et Rapports du Premier Congrès International de Dialectologie générale**, Louvain, 1964). În analizele mele stilistice sau în comentariul textului literar, am apelat întotdeauna la acest prim nivel informativ, pe care îl avem la îndemână, din primul moment, în orice text, indiferent cât de „încifrat” ar fi, pentru că și scriitorul și receptorul (cititorul sau comentatorul) textului au în comun limba, cu normele și semnificațiile ei (e drept că interpretarea devine mai dificilă dacă se încumetă cineva să comenteze o traducere). Nici un fel de comunicare nu se poate sustrage legilor de organizare a compartimentelor limbii; inclusiv figurile de stil (cunoscute ca o modalitate aparte a raporturilor între elementele limbii) se supun, covârșitor, acestor constrângeri. În comentariul nostru nu e vorba de traducere, deci condiția primă e îndeplinită. Textul asupra căruia ne-am oprit atenția este poezia **Și dacă...** a lui Mihai Eminescu. Poezia a apărut pentru prima dată în revista

„Familia”, în noiembrie 1883, și a fost reprodușă, cu titlul ușor altfel decât cel cunoscut acum, **Și dacă ramuri bat în geam**, în volumul **Poezii**, editat de Titu Maiorescu în 1884, când Eminescu nu era în țară. Reproducem textul pentru ca observațiile să aibă „suportul” material necesar: „Și dacă ramuri bat în geam / Și se cutremur plopii, / E ca în minte să te am / Și-ncet să te apropii. // Și dacă stele bat în lac / Adâncu-i luminându-l, / E ca durerea mea s-o-mpac / Înseninându-mi gândul. // Și dacă nouri deși se duc / De iese-n luciul luna, / E ca aminte să-mi aduc / De tine-ntotdeauna”. Textul eminescian a făcut obiectul observațiilor unor critici literari, lingviști și stilisticieni de renume. Opiniile acestora le trece în revistă universitarul timișorean Ștefan Munteanu, amintind părerile lui Nicolae Iorga, Mihail Dragomirescu, George Călinescu, Theodor Hristea, D. D. Drașoveanu, Pompiliu Dumitrașcu (enumerarea nu epuizează „lista”). Despre poezie au scris și timișorenii Ștefan Munteanu, Ileana Oancea, dar și alții. Atenția tuturor se îndreaptă mai ales către sintaxa poeziei, „nefirească” pentru limba română standard (așa a fost catalogată, opinia nu îmi aparține). Atmosfera generală a textului, mai ales prezența clar-obscurului cosmic, îl determină pe Nicolae Iorga să numească poezia „obscură și apocaliptică”. Din perspectivă sintactică, **Și dacă...** a făcut să curgă multă cerneală și a pus la încercare nervii celor care „nu cădeau” pe soluția propusă de examinatori. În întregime, poezia poate fi considerată ca „problematică” sau dificil de interpretat: simetria sintactică a celor trei strofe nu te lasă să „te miști” prea lejer din punct de vedere gramatical, prezența verbului *e* la începutul versului al treilea din fiecare strofă și relativele care îl precedă și care îl urmează te obligă să iei „decizii” comune privitor la toate strofele, deci îți restrâng opțiunile interpretative, relativul „nefiresc” (după unii) **și dacă** îngreunează exegeza. Adică... mai totul face dificilă interpretarea textului (mai ales dacă îți neapărat să...complici lucrurile).

Având în vedere recomandările lui Helmut Hatzfeld privind necesitatea / oportunitatea apelului la „dominanta semantică” a textului, încercăm o abordare din această perspectivă, care va putea fi, probabil, infirmată de un alt comentator, care va trece poezia prin

filtrul unei noi subiectivități, a sale. Dacă privim în ansamblu poezia, constatăm că primele două versuri din fiecare strofă conțin lexeme denumind elemente concrete ale naturii, prin care se face trecerea de la terestru, de la palpabil, „mărunt”, la cosmic, poetul punând de fiecare dată aceste elemente, strict naturale, în relație cu anumite grade de intensitate specifice sentimentului de dragoste față de ființa iubită. Doar că, pe măsură ce se trece de la terestru la cosmic, de la „mărunt” aproape la infinit, intensitatea sentimentelor nu „crește”, ci, dimpotrivă, se estompează, îndepărtându-se de la „apropiere” (strofa 1), la „amintire” (aducere aminte, strofa 3). În prima strofă, prezența unor componente concrete ale teluricului (*ramuri, plopi, eventual geam*), este însoțită de manifestările unei naturi dezlănțuite, deci ostilă dragostei („*ramuri bat în geam / Și se cutremur plopii*”) și, ca atare, sentimentul rămâne la nivel mental, fără să se poată concretiza („... în minte să te am”), exprimarea imediat următoare („*și-ncet să te apropii*”) nefiind decât „particularizarea” modalității de percepție a iubitei de către poet. În strofa următoare s-ar părea că are loc un fel de compatibilizare între manifestările naturii (terestru + cosmic, unite – stelele care bat în lac) și sentimentele poetului, dar, privită mai atent, strofa nu exprimă decât adâncirea îndepărtării dintre cele două ființe, întrucât manifestarea luminozității și instalarea unei stări de acalmie („... *dacă stele bat în lac / Adâncu-i luminându-l*”) nu fac decât să-i reactiveze poetului durerea cauzată de ne-prezența iubitei, iar singurul remediu rămâne resemnarea, acceptarea situației, tot la nivel mental („... *durerea mea s-o-mpac / Înseninându-mi gândul*”). Îndepărtarea maximă se produce în ultima strofă, iubita devenind doar o imagine strict cerebralizată („... *aminte să-mi aduc / De tine-ntotdeauna*”), în ciuda faptului că maxima luminozitate (deschidere) a naturii, mai ales la nivel cosmic („... *nouri deși se duc / De iese-n luciul luna*”), ar putea facilita manifestări „pozitive” ale sentimentului de dragoste, concordante cu aceste fenomene cosmice. Textul mi se pare limpede (pentru cei care nu vor neapărat să complice lucrurile) și la nivel sintactic, unde a fost perceput ca „nefiresc” spiritului limbii române, datorită construcției sintactice cu locuțiunea **și dacă**. Propun însă, potrivit cu principiul de analiză adoptat la început, citirea textului într-o grilă destul de simplă. **Și**

dacă este o locuțiune unitară, cu valoare concesivă (= deși, cu toate că). La lectură, trebuie însă să accentuăm puternic lexemul **și**, obținând astfel efectul dorit de poet. Chiar dacă ritmul dominant al poeziei (cel iambic) este, pe moment, tulburat de această lectură, el se redresează ulterior. Prozaic, strofele ar avea sensul: „chiar dacă natura se manifestă violent sau calm, eu nu iau în seamă ce se întâmplă în jurul meu, preferând să te știu alături de mine doar cerebral (pentru că amintirea e mai durabilă decât momentul)”. Singurul impediment al unei astfel de interpretări ar fi năbădăiosul verb *e* de la mijlocul fiecărei strofe. Și totuși... Printre sensurile înregistrate de dicționare (am avut la îndemână DEX) îl găsim și pe „...a urma (să se facă ceva)”, care poate înlesni suficient această interpretare. Semnificația concesivă a primelor două versuri este evidentă și la nivelul punctuației, concesiva antepusă fiind printre subordonatele care se despart prin virgulă de regentă, așa cum se poate constata (virgula apare în fiecare strofă la sfârșitul versului al doilea). Dacă ne-am reprezenta geometric poezia, ar fi ca un (tri)unghi cu vârful în jos, dar numai cu două laturi prezente (natura și iubirea) care se îndepărtează continuu. Concordanța dintre ele (eventual, a treia latură), care le-ar uni (= dragostea concretizată a două ființe), lipsește, ca în multe texte eminesciene. Textul de față nu a putut genera decât ipoteze și ele vor rămâne probabil la acest nivel – al opiniilor.

PROCEEDS TO A NEW READING OF EMINESCU'S POEM
ȘI DACĂ / AND IF

Key words: *Eminescian, text, love, nature, correspondence.*

The author proceeds to a new reading of Eminescu's poem *Și dacă / And if*, using the interpretation requirements formulated by the stylistician Helmut A. Hatzfeld. In the Eminescian text, the author discovers (semantic, stylistic grammatical) indices based on which he expresses his opinion that the respective poem represents one of the types of love specific to Eminescu: the unfulfilled impossible love.